

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ГЕРЕЛЮК ТАРАС БОГДАНОВИЧ

УДК 343.21.17

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОВОА ХАРАКТЕРИСТИКА
ЗНИЩЕННЯ, РУЙНУВАННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ
ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН
СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління».

Науковий керівник доктор юридичних наук, доцент
СОЛОВЙОВА Аліна Миколаївна,
ВНЗ «Національна академія управління»,
проректор з міжнародного співробітництва

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доктор теології,
професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України
СТРЕЛЬЦОВ Євген Львович,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінального права;

кандидат юридичних наук, доцент
ПАЛЮХ Лідія Михайлівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри кримінального права

Захист відбудеться « ____ » _____ 2021 р. о ____ годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного
університету «Одеська юридична академія» (65009 м. Одеса, Фонтанська
дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці
Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою:
65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий « ____ » _____ 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Охорона об'єктів культурної спадщини залишається пріоритетним завданням держави в умовах її розвитку як правової держави, а також зважаючи на конфлікт на сході України. Відповідно до ст. 54 Конституції України культурна спадщина охороняється законом, а держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, а також вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами. Метою Довгострокової стратегії розвитку української культури-стратегії реформ, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2016 р. № 119-р, є збереження безцінної культурно-духовної спадщини, а однією зі стратегічних цілей зазначеної стратегії є вдосконалення політики у сфері захисту культурної спадщини. З метою інтеграції України до європейського правового простору виникає необхідність дослідження законодавчих та доктринальних положень інших країн щодо кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини, особливо щодо кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини в країнах Східної Європи.

Поняття «Східна Європа» не має єдиного визначення, адже визначається за допомогою не лише географічного критерію, але й економічного, геополітичного та соціокультурного. Д.М. Замятін визначав Східну Європу як географічний образ, що включає дії як зовнішньополітичних, так і внутрішньополітичних акторів. Такий образ відображає не конкретну географічну реальність, але скоріше є частиною ментальної карти, «створеного людиною зображення частини навколишнього простору, що відображає світ, як його уявляє собі людина», тобто соціальним уявленням про певну частину простору¹. Для цього дослідження основними критеріями віднесення країн до регіону Східної Європи стали: історичний, географічний та соціокультурний.

Крім того, культурна спадщина в країнах Балканського регіону, що належать до Східної Європи, зазнала значних втрат через війни на межі тисячоліть, тим самим, зменшивши загальне культурне багатство регіону та світу. Однак країни Балканського регіону вдосконалили кримінальне законодавство задля створення адекватної нормативно-правової бази щодо охорони культурної спадщини. Знищення та пошкодження об'єктів культурної спадщини завдають значної шкоди сучасним та наступним поколінням, що посилює необхідність забезпечення повної кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини.

Слід відзначити наявність значної кількості наукових праць, у яких висвітлюються питання кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини, в тому числі в порівняльному аспекті. На сучасному етапі розвитку кримінального права зазначену проблематику в українській кримінально-

¹ Замятін Д.Н. Феноменология географических образов. *Социол. исслед.* 2001. № 8. С. 12–21.

правовій науці досліджували: П. П. Андрушко, В. І. Акуленко, Р. В. Асейкін, В. В. Базелюк, Ю. М. Баулін, Ю. М. Борисов, Є. П. Гайворонський, Т. Г. Каткова, О. М. Костенко, П. С. Магішевський, О. С. Мільчуцька, М. С. Міщенко, А. А. Музика, В. О. Навроцький, Б. М. Одайник, Л. М. Палюх, І. Г. Поплавський, А. М. Соловйова, О. С. Сотула, Є. Л. Стрельцов, С. С. Яценко та інші відомі вчені.

Серед зарубіжних учених, які досліджували питання кримінально-правової відповідальності за знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини, можна назвати таких учених, як: Й. Броше, Т. Живанович, Ак. Іджла, М. Легнер, Й. Кройц, В. Маковські, Ж. Петреска та ін. Праці вітчизняних та зарубіжних авторів становлять вагомий внесок в українську та зарубіжну кримінально-правову науку, проте залишається низка питань щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Виходячи з вищезазначеного, актуальним і своєчасним є проведення порівняльно-правового дослідження кримінально-правової характеристики знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини в Україні та країнах Східної Європи задля вирішення існуючих проблем кримінально-правової охорони таких об'єктів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління» на 2014–2019 рр. на тему «Адаптація законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу» (державний реєстраційний номер 0114U006593). Дослідження спрямоване на реалізацію положень Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ухваленої Законом України від 18 березня 2004 р., Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 12 січня 2011 р., Стратегії реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка науково-теоретичних засад кримінально-правової характеристики знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України і країн Східної Європи.

Для досягнення цієї мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

дослідити історію кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини в Україні та країнах Східної Європи;

з'ясувати кримінально-правове розуміння об'єктів культурної спадщини в Україні та країнах Східної Європи;

розглянути об'єктивні ознаки знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України і країн Східної Європи;

охарактеризувати суб'єктивні ознаки знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України і країн Східної Європи;

з'ясувати підстави систематизації кваліфікуючих ознак;

розглянути основні різновиди кваліфікуючих ознак знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України і країн Східної Європи;

сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері кримінальної відповідальності за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини в Україні та країнах Східної Європи.

Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи.

Методи дослідження. Методи дослідження були обрані з урахуванням поставленої мети, завдань дослідження та його об'єкта і предмета. Методологічною основою є *діалектичний метод пізнання*, який є загальним методом пізнання для пояснення цілої низки явищ, використовувався при розгляді питань причинного зв'язку між діями, що полягало в знищенні або пошкодженні об'єкту культурної спадщини, та шкодою, завданою такому об'єкту; при трактуванні вини та її форм тощо (розділи 1–3). З урахуванням специфіки теми, мети і завдань дослідження застосовувався *порівняльно-правовий метод* при порівнянні положень законодавства України щодо знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини з відповідними положеннями кримінального законодавства країн Східної Європи. За допомогою *історико-правового методу* досліджено історію розвитку кримінального законодавства щодо знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини України та країн Східної Європи (підрозділ 1.1). За допомогою *юридичного (догматичного) методу та методу системного аналізу* розглянуто об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за кримінальним законодавством України та країн Східної Європи, сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (розділи 2–3). При вивченні правозастосовної практики використовувався *статистичний метод* (розділи 1–3). Завдяки *формально-правовому методу* були опрацьовані норми чинного КК України та інших нормативно-правових джерел, встановлені ознаки та сформульовані основні поняття (розділи 1–3). *Соціологічний метод* був використаний під час

вивчення практики застосування кримінального закону з відповідних питань, узагальнення результатів анкетування практичних працівників (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистики за період із 2013 р. до 2020 р., зокрема дані МВС України щодо стану та структури злочинності, Генеральної прокуратури України щодо єдиного звіту про злочини, вчинені у державі; результати вивчення матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень (410 електронних копій); опублікована слідча, прокурорська та судова практика. Також були використані статистичні звіти та огляди судової практики Верховного Суду України, Верховного Суду, вищих судів низки зарубіжних країн (543 електронні копії рішень), результати проведеного протягом 2013–2020 рр. анкетування 100 практичних працівників правозастосовних і правозахисних інституцій України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертації вперше у вітчизняній науці комплексно досліджено теоретико-правові та науково-прикладні проблеми знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України і країн Східної Європи у порівняльно-правовому напрямку.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

на основі історичного аналізу зроблено висновок, що становлення кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини в Україні поділяється на такі періоди: 1) імперський – з початку ХХ ст. до 1917 року – формування категоріального апарату завдяки успіхам професійної історичної науки, археології, діяльності численних археологічних та архітектурно-художніх товариств; 2) період національно-визвольного руху – 1917–1921 рр. – підготовка законодавчого забезпечення охорони пам'яток старовини і мистецтва на державному рівні; 3) радянський – 1917–1991 рр. – розширення кримінально-правової законодавчої бази, спрямованої на особливу охорону пам'яток революції та інших символів радянської влади; 4) сучасний – з 1991 року по теперішній час – тривале формування підходів до охорони культурної спадщини як на законодавчому, так і на доктринальному рівнях;

на основі вивчення зарубіжного досвіду країн Східної Європи з метою диференціації кримінальної відповідальності, залежно від форми вини, запропоновано доповнити Розділ XII КК України ст. 298² «Знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин з необережності»;

запропоновано доповнити ч. 4 ст. 298 КК України новою кваліфікуючою ознакою вчинення умисного знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини «з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості»;

на основі аналізу кримінального законодавства країн Східної Європи систематизовано підходи до визначення змісту предметів правової охорони об'єктів культурної спадщини;

вдосконалено:

положення щодо доповнення ч. 5 ст. 298 КК України кваліфікуючою ознакою вчинення діяння «вчинення злочину шляхом підпалу або іншим загально небезпечним способом або якщо воно спричинило загибель людини або інші тяжкі наслідки»;

на підставі дослідження зарубіжного досвіду країн Східної Європи та з метою забезпечення логіки побудови КК запропоновано додаткові аргументи щодо відмежування окремих складів злочинів, передбачених відповідно ч. 1 ст. 298 КК України та ч. 2 ст. 298 КК України, та запропоновано виокремити зазначені самостійні склади злочинів у окремих статтях ст. 298 та ст. 298–3 КК України;

дістали подальшого розвитку:

на основі порівняльного аналізу кримінально-правових норм щодо знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини, а також дослідження семантичного наповнення слів, положення щодо виключення слова «руйнування» з диспозиції ч. 2 ст. 298 КК України;

позиції щодо виключення кваліфікуючої ознаки «вчинення з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини» з метою збереження логіки впорядкування кваліфікуючих ознак залежно від ступеня і характеру вчиненого суспільно-небезпечного діяння.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки, сформульовані в роботі, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і прикладних проблем кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини, проблем кримінальної відповідальності за окремі види таких злочинів;

правотворчій діяльності – при обґрунтуванні нової редакції статті 298 Особливої частини КК України в ході наступної кодифікації кримінального законодавства, а окремі пропозиції щодо вдосконалення цього законодавства;

правозастосовній діяльності – при вирішенні проблем кваліфікації злочинів проти власності (Акт впровадження Спілки адвокатів України від 20 квітня 2020 р., Акт впровадження Верховного Суду від 08 листопада 2020 р.);

навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Кримінальне право», «Кримінальне право зарубіжних країн», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», спецкурсів, присвячених проблемам кримінальної відповідальності за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини, при підготовці підручників, у науково-дослідницькій роботі здобувачів вищої освіти (Акт впровадження ВНЗ «Національна академія управління» від 20 квітня 2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження були апробовані під час обговорення дисертації та окремих її розділів на засіданнях

кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права ВНЗ «Національна академія управління». Основні положення, теоретичні та практичні висновки дисертаційної роботи викладено у 4 доповідях на науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 3 березня 2017 року); «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Дніпро, 6–7 вересня 2019 р.); «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 20–12 вересня 2019 р.); «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (м. Харків, 1–2 листопада 2019 року).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації відображено у 6 наукових статтях, опублікованих у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, 4 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, 3 розділів, що включають 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (295 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок, з них основний зміст – 165 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження, розкривається ступінь наукової розробленості проблеми, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлюються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію, зазначено про публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Теоретико-правові засади дослідження знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини в Україні та країнах Східної Європи» складається з двох підрозділів.

У **підрозділі 1.1. «Історія кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини в Україні»** проаналізовано передумови та основні етапи становлення законодавства щодо кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини.

Встановлено, що на формування української правової традиції у контексті кримінально-правової охорони культурної спадщини впливали внутрішньополітичні та зовнішньополітичні чинники. У більшості випадків чинником посилення кримінальної відповідальності за знищення, руйнування чи пошкодження культурних цінностей ставали збройні конфлікти. Розвиток кримінально-правової охорони культурної спадщини, культурних цінностей свідчить про наявність тенденцій, а саме формування категоріального апарату

з початку ХХ століття та поступове посилення кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти культурної спадщини, культурні цінності. Доведено, що імперський період (початок ХХ ст.– 1917 р.) є першим в історії України етапом формування організаційних та законодавчих засад охорони пам'яток культури. До ХХ століття відбувався поступовий процес накопичення матеріальних цінностей, створених людством, а також переосмислення культури та її матеріальних форм як необхідного аспекту розвитку спільнот та соціумів, що потребує охорони, в тому числі й на законодавчому рівні.

Підрозділ 1.2. «Розуміння об'єктів культурної спадщини у внутрішньодержавному та міжнародному законодавстві в Україні та країнах Східної Європи» присвячений дослідженню законодавчих підходів до розуміння об'єктів культурної спадщини в країнах Східної Європи, а також проблемі законодавчої уніфікації термінів.

Зазначено, що в деяких країнах Східної Європи для визнання предмета пам'ятником достатньо наявності особливих історичних, культурних, наукових та інших якостей, які дозволяють розглядати його як окрему частину культурної спадщини (Республіка Чехія, Республіка Польща). В інших країнах (Північна Македонія, Словацька Республіка) саме визнання об'єкту як «пам'ятки» не означає автоматичного внесення такого об'єкту до списку охоронюваних об'єктів культурної спадщини та не припускає поширення на нього особливого державного захисту.

Аналіз сучасної нормативно-правової бази та практичної сфери охорони культурної спадщини дозволив стверджувати, що визначення понять «культурна спадщина», «культурна цінність» не носять універсального характеру як в законодавстві нашої країни, так і в законодавстві країн Східної Європи відсутня термінологічна єдність. Це може призвести до збільшення числа правових колізій та негативно позначитися на правозастосовній практиці. Наявність законодавчо закріпленої дефініції, яка б містила основні сутнісні ознаки, значною мірою може спростити застосування такого терміну на практиці. Крім того, аналіз понять, закріплених у різних нормативно-правових актах, показав, що існує необхідність уніфікації термінологічного апарату.

Другий розділ «Кримінально-правова характеристика знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Об'єктивні ознаки знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи» досліджуються об'єкт знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини, а також об'єктивна сторона цього злочину за законодавством України та країн Східної Європи.

Зазначено, що охорона культурної спадщини за кримінальним законодавством країн Східної Європи носить фрагментарний характер. Знищення культурної спадщини у країнах, що змінили своє законодавство після підписання міжнародних конвенцій, зазвичай карається як військовий злочин, а також як злочин проти власності.

Охорона культурної спадщини здійснюється за міжнародним договірним режимом, який стосується міжнародного гуманітарного права, і за кримінальним правом шляхом встановлення відповідальності за знищення та пошкодження культурної спадщини у мирний час (злочини проти власності), що вплинуло на здатність забезпечити достатній захист та адекватне покарання і стримування знищення культурної спадщини в країнах Східної Європи. Встановлено, що у кримінальному законодавстві більшості країн Східної Європи міститься стаття про відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини, яку розміщено, як правило, у розділі про відповідальність за злочини проти власності (Чорногорія, Сербія, Албанія та ін.). Існують і виключення. Так, у КК Північної Македонії виокремлюється цілий розділ «Злочини проти культурної спадщини та природних раритетів».

З'ясовано, що об'єктивна сторона досліджуваного злочину за кримінальним правом України та країн Східної Європи характеризується альтернативними діями, які полягають у: 1) знищенні або 2) пошкодженні або 3) руйнуванні. Проаналізовано доктринальні положення розуміння «знищення», «руйнування» та «пошкодження» в контексті ст. 289 КК України, а також філологічне навантаження таких термінів. У результаті логіко-семантичного аналізу з'ясовано тотожність таких понять, як «знищення» та «руйнування». Запропоновано виключити слово «руйнування» з опису об'єктивної сторони складу злочину. Зазначено, що у більшості кримінальних законів країн Східної Європи відсутня така дія в диспозиції норми. Обґрунтовано необхідність розмежування понять «знищення» та «пошкодження» одне від одного за механізмом заподіяння шкоди.

Зроблено висновок про штучне об'єднання законодавцем у ст. 298 КК України двох самостійних складів злочинів – незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини (ч. 1 ст. 298) і умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин (ч. 2 ст. 298). Крім того, сам законодавець у частинах 3–5 ст. 298 розмістив кваліфіковані види умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин (ч. 2 ст. 298).

Злочини, що посягають на історичні та культурні цінності за кримінальним правом України та країн Східної Європи, у дисертації поділено на наступні групи: 1. Умисне або необережне знищення (пошкодження) історичних або культурних цінностей (Литовська Республіка); 2. Несанкціоновані

археологічні розкопки (Республіка Болгарія, Естонія); 3. Військові злочини, коли посягання на культурні цінності є порушенням норм і правил ведення війни та збройних конфліктів (Республіка Болгарія, Литовська Республіка, Республіка Польща); 5. Інші злочини, що посягають на культурні цінності, наприклад, наруга над пам'ятниками історії і культури (Республіка Білорусь). З'ясовано, що деякі норми і положення можуть бути затребувані українською кримінально-правова доктриною.

Підрозділ 2.2. «Суб'єктивні ознаки знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи» присвячений дослідженню теоретичних підходів до розуміння вини, мотиву і мети знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини, які складають суб'єктивну сторону цього злочину, а також питанням суб'єкта знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи.

Встановлено, що за законодавством України та більшості країн Східної Європи з суб'єктивної сторони склад злочину знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини характеризується умисною формою вини.

Зазначено, що для кримінального законодавства інших країн Східної Європи є характерною наявність окремої норми щодо відповідальності за необережне пошкодження або руйнування об'єктів культурної спадщини (Республіка Білорусь). Наголошено, що у КК України у розділі злочини проти власності передбачено відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України), а також відповідальність за необережне знищення або пошкодження майна, що спричинило тяжкі тілесні ушкодження або загибель людей, що чітко вказує на логіку українського законодавця – за наявності підвищеної суспільної небезпеки необережного знищення майна необхідна криміналізація цього діяння. У випадку криміналізації знищення культурних цінностей з необережності доцільно говорити про вчинення діяння, що завдало значної шкоди. З огляду на велике значення для певного народу чи людської спільноти збереження культурних цінностей, акт знищення або пошкодження пам'ятників історії і культури характеризується підвищеним ступенем суспільної небезпеки. На основі вивчення зарубіжного досвіду країн Східної Європи з метою диференціації кримінальної відповідальності залежно від форми вини запропоновано доповнити Розділ XII КК України ст. 298² «Знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин з необережності».

Проаналізовано основні мотиви вчинення знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин, а також кримінально-правову доктрину України та країн Східної Європи. Встановлено, що з урахуванням особливої небезпеки проявів екстремізму та шовінізму, а також

особливої функції об'єктів культурної спадщини як символу почуття єдності національних та релігійних спільнот, необхідним є доповнення ч. 4 ст. 298 КК України новою кваліфікуючою ознакою вчинення умисного знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини «з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості».

Суб'єктом складу злочину знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством країн Східної Європи є, як правило, фізична осудна особа, яка досягла на момент вчинення певного віку, а також юридична особа, відповідальність якої виникає у випадках, коли відсутність нагляду або контролю з боку відповідальної особи призвело до вчинення злочину фізичною особою, що діє під наглядом і контролем відповідальної особи, з вигодою для такої юридичної особи.

Третій розділ «Кваліфіковані види злочинів, які посягають на об'єкти археологічної та культурної спадщини, за законодавством України та країн Східної Європи» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Підстави систематизації кваліфікуючих ознак злочинів, які посягають на об'єкти культурної спадщини, за законодавством України та країн Східної Європи»* досліджено питання систематизації кваліфікуючих ознак злочинів, які посягають на об'єкти археологічної та культурної спадщини за законодавством України і країн Східної Європи. Виділено наступні підстави систематизації кваліфікуючих ознак злочинів, які посягають на об'єкти культурної спадщини, за законодавством України і країн Східної Європи: 1) за об'єктивними ознаками (за предметом, наслідком); 2) за суб'єктивними ознаками (за суб'єктом, метою).

Підрозділ 3.2. «Основні різновиди кваліфікуючих ознак злочинів, які посягають на об'єкти культурної спадщини, за законодавством України та країн Східної Європи» присвячений дослідженню основних різновидів кваліфікуючих ознак злочинів, які посягають на об'єкти археологічної та культурної спадщини, за законодавством України та країн Східної Європи.

З'ясовано, що знищення або пошкодження особливо цінних об'єктів чи пам'яток загальнодержавного значення є найбільш поширеною кваліфікуючою ознакою складу злочину умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи. Кваліфікуючою ознакою злочину, відповідальність за який передбачена ст. 223 «Пошкодження або знищення об'єктів особливого культурного або історичного значення або таких, які мають значні природні особливості» КК Республіки Словенія, є пошкодження або знищення речей, що являють собою історичну пам'ятку, яка має надзвичайно важливе значення для Республіки Словенія. У деяких країнах Східної Європи встановлено посилену кримінальну відповідальність за посягання на об'єкти археологічної спадщини, які мають особливу унікальність. Зроблено висновок, що таке законодавче рішення зумовлене особливостями правового режиму об'єктів

археологічної спадщини, що виокремлює певні об'єкти археологічної спадщини із загальної маси інших історико-культурних об'єктів, оскільки їх знищення або пошкодження завдає непоправної шкоди культурі, так як відновлення подібних об'єктів практично неможливе.

Окремо проаналізовано кваліфікуючі ознаки щодо культурної та духовної спадщини, яка перебуває під особливим захистом міжнародного права (ч. 2 ст. 167 КК Республіки Хорватія; ч. 2 ст. 383 КК Республіки Сербія; ч. 2 ст. 183 Республіки Боснія та Герцеговина); предмети, що являють собою природну чи історичну пам'ятку, яка є надзвичайно важливою для Республіки Словенія (ч. 2 ст. 223 КК Республіки Словенія); щодо особливо цінних матеріальних історико-культурних цінностей або особливо цінних матеріальних культурних цінностей (ч. 2 ст. 344 КК Республіки Білорусь).

Проаналізовано оригінальну для КК України кваліфікуючу ознаку, визначену в ч. 4 ст. 298 КК України, а саме умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини. З метою збереження логіки впорядкування кваліфікуючих ознак залежно від ступеня і характеру вчиненого суспільно-небезпечного діяння, а також на основі аналізу кримінального законодавства країн Східної Європи запропоновано виключити дану кваліфікуючу ознаку.

Зроблено висновок, що положення ст. 298 КК України не є логічно бездоганними. Удосконалення норм, які містяться в цих статтях, сприятиме підвищенню ефективності кримінально-правової охорони культурної спадщини. Знищення або пошкодження будь-яких об'єктів культурної спадщини, вчинене загально небезпечним способом, або такого, що спричинило будь-які тяжкі наслідки, є набагато небезпечнішим, ніж аналогічні дії без таких ознак. Це пояснюється тим, що в цьому випадку відбувається посягання додатково на два об'єкти – життя і здоров'я людини, а також громадську безпеку. Запропоновано доповнити ч. 5 ст. 289 КК України словами «вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або якщо воно спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки».

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено узагальнені основні результати дисертаційного дослідження та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства. Найбільш важливими є такі висновки і пропозиції:

1. До початку ХХ ст. відбувався поступовий процес накопичення матеріальних цінностей, створених людством, а також переосмислення культури та її матеріальних форм як необхідного аспекту розвитку спільнот та соціумів, що потребує охорони, в тому числі і на законодавчому рівні. На

основі історичного аналізу нормативно-правових актів та історіографічних надбань виокремлено періоди становлення кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини в Україні: 1) імперський – початок ХХ – 1917 р.; 2) період національно-визвольного руху – 1917–1921 рр.; 3) радянський – 1921–1991 рр.; 4) сучасний – з 1991 року по теперішній час.

2. Визначення поняття «культурна спадщина», «культурна цінність», «культурна власність» не носять універсального характеру як в законодавстві нашої країни, так і в законодавстві країн Східної Європи відсутня термінологічна єдність. Це може привести до збільшення числа правових колізій та негативно позначитися на правозастосовній практиці. Наявність законодавчо закріпленої дефініції, яка б включала лише основні сутнісні ознаки, значною мірою може спростити застосування такого терміну на практиці. Крім того, аналіз понять, закріплених у різних нормативно-правових актах, показав, що існує необхідність уніфікації термінологічного апарату.

3. Кримінальне законодавство країн Східної Європи пропонує різні підходи до визначення змісту предметів правової охорони. У цих країнах такі предмети злочинних посягань, як об'єкти культурної спадщини мають різне найменування: пам'ятники культури (КК Словаччини, Республіки Болгарія), витвори культури (КК Албанії), культурні цінності (КК Хорватії), національні цінності (КК Литовської Республіки), культурна спадщина (КК Північної Македонії) та ін. У деяких країнах Східної Європи предметом досліджуваного злочину стають не лише культурні чи історичні цінності (пам'ятки), а й природні об'єкти, наприклад, у КК Боснії і Герцеговини. Охорона культурної спадщини за законодавством Східної Європи носить фрагментарний характер. Знищення культурної спадщини у країнах, що змінили своє законодавство після підписання міжнародних конвенцій, зазвичай карається як військовий злочин, а також як злочин проти власності. Охорона культурної спадщини здійснюється за допомогою норм кримінального права щодо охорони культурної спадщини у період збройних конфліктів, воєнного стану та у мирний час. Установлено, що більшість кримінальних кодексів країн Східної Європи містить такий склад злочину, як знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини у розділі злочини проти власності (Чорногорія, Сербія, Албанія та ін.). Однак існують і виключення. Так, у КК Північної Македонії міститься окремий розділ, який має назву «Злочини проти культурної спадщини та природних раритетів».

4. Для кримінального законодавства та кримінально-правової доктрини деяких країн Східної Європи є характерним наявність окремої норми щодо відповідальності за необережне пошкодження або руйнування об'єктів культурної спадщини чи дискусії щодо доцільності криміналізації такого діяння. Порівняльне дослідження суб'єкта умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини країн Східної Європи показало, що за законодавством більшості країн Східної Європи

суб'єктом є фізична осудна особа (громадянин відповідної держави, іноземний громадянин або особа без громадянства), яка до вчинення злочину досягла 16-річного віку, а також юридична особа. Крім того, суб'єктом кваліфікованого виду умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи, як правило, виступає службова особа, яка для досягнення злочинної мети використовує своє службове становище.

5. Систематизовано підстави виділення кваліфікуючих ознак умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи, а саме: 1) *за предметом*: щодо культурної та духовної спадщини, яка перебуває під особливим захистом міжнародного права (Сербія, Республіка Боснія та Герцеговина та ін.); щодо особливо цінних матеріальних історико-культурних цінностей або особливо цінних матеріальних культурних цінностей (Республіка Білорусь, Словенія, Албанія, Хорватія та ін.); 2) *за ознаками об'єктивної сторони діяння*: за наслідком, а саме розміром заподіяної шкоди (Республіка Білорусь, Словаччина, Хорватія, Естонія та ін.); 3) *за ознаками суб'єктивної сторони*: з низьких мотивів (Хорватія), з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини (Україна); 4) *за ознаками суб'єкта*: вчинення знищення, руйнування або пошкодження пам'яток історії та культури, об'єктів культурної спадщини групою осіб (Словаччина, Республіка Білорусь), вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища (Україна).

6. На підставі аналізу основних різновидів кваліфікуючих ознак умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи встановлено, що побудова ст. 298 КК України, а також більшість кваліфікуючих ознак не є типовими для законодавства країн Східної Європи.

7. Проведений аналіз основних різновидів кваліфікуючих ознак знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини кримінальних кодексів України і країн Східної Європи дозволив запропонувати наступні зміни до чинного КК України:

- виключити з ч. 4 ст. 298 КК України слова «дії, передбачені частинами другою або третьою цієї статті, вчинені з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини»;

- доповнити ч. 3 ст. 298 КК України словами «дії, передбачені частинами другою або третьою цієї статті, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості»;

- доповнити ч. 4 ст. 298 КК України після слів «з використанням службового становища» словами «шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом або якщо воно спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки»;

– на підставі вивчення досвіду країн Східної Європи в сфері кримінальної відповідальності за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини викласти зміст статей 298, 298², 298³ КК України в такій редакції:

«Стаття 298. Знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини

1. Умисне незаконне знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин, –

карається штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо пам'яток національного значення, –

караються позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, –

караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

4. Дії, передбачені частинами другою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням службового становища, або вчинені шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або якщо воно спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого»;

«Стаття 298². Знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин з необережності

Необережне знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини, що завдало значної шкоди, -

карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців»;

«Стаття 298³ Незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини

Незаконне проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини -

карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Gereliuk T. Protection of archaeological and cultural heritage the criminal legal aspects. *Юридична наука*. 2016. № 3(57). С. 48–53.
2. Герелюк Т.Б. Суб'єктивні ознаки знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини в Україні та країнах Східної Європи. *Znanstvena misel journal*. 2019. № 36. С. 52–55.
3. Герелюк Т.Б. Розуміння об'єктів археологічної та культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція: зб. наук. пр. Міжнар. гуманіт. ун-т. Одеса: МГУ, 2019. С. 139–142.*
4. Герелюк Т.Б. Генезис кримінально-правової охорони об'єктів археологічної та культурної спадщини в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2019. № 6. Том 30 (69). С. 114–118.
5. Герелюк Т.Б. Кваліфікуючі ознаки знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини в Україні та країнах Східної Європи. *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 218–223.
6. Герелюк Т.Б. Об'єктивна сторона знищення, руйнування або пошкодження пам'яток – об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи. *Вісник Південного Регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. № 23. С. 81–87.
7. Герелюк Т.Б. Суб'єктивні ознаки знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України і країн Східної Європи. *Вісник Південного Регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. № 24. С. 48–57.
8. Gereliuk Taras. Protection of archaeological and cultural heritage: the criminal-legal aspects. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 3 березня 2017 року)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 156–159.
9. Герелюк Т. Б. Історія кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини в Україні. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи* (Львів, 20–12 вересня 2019 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 96–99.

10. Герелюк Т. Б. Об'єктивна сторона злочинів, які посягають на об'єкти археологічної та культурної спадщини, за законодавством України та країн Східної Європи. *Стан та перспективи розвитку юридичної науки* (м. Дніпро, Україна, 6–7 вересня 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 79–82.

11. Герелюк Т. Б. Основні різновиди кваліфікуючих ознак злочинів, які посягають на об'єкти археологічної та культурної спадщини, за законодавством України і країн Східної Європи. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* (м. Харків, 1–2 листопада 2019 року). Харків, 2019. С. 154–155.

АНОТАЦІЯ

Герелюк Т. Б. Кримінально-правова характеристика умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

Дисертація є першим в Україні комплексним порівняльно-правовим дослідженням кримінально-правової характеристики умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи. У дисертації висунуто і обґрунтовано низку нових теоретичних і важливих у практичному значенні положень, що відбивають її наукову новизну, зокрема, вперше: на основі історичного аналізу нормативно-правових актів та історіографічних здобутків виділені періоди становлення кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини в Україні: 1) імперський – початок ХХ – 1917 р.; 2) період національно-визвольного руху – 1917–1921 рр.; 3) радянський – 1921–1991 р.; 4) сучасний – з 1991 року по теперішній час. До початку ХХ ст. відбувався поступовий процес накопичення матеріальних цінностей, створених людством, а також переосмислення культури та її матеріальних форм як необхідного аспекту розвитку спільнот та соціумів, що потребує охорони, в тому числі і на законодавчому рівні.

Встановлено, що кримінальне законодавство країн Східної Європи пропонує різні підходи до визначення змісту предметів правової охорони. У цих країнах такі предмети злочинних посягань, як об'єкти культурної спадщини мають різне найменування: пам'ятники культури (КК Словаччини, Республіки Болгарія), витвори культури (КК Албанії), культурні цінності (КК Хорватії), національні цінності (КК Литовської Республіки), культурна спадщина (КК Північної Македонії) та ін. У деяких країнах Східної Європи предметом досліджуваного злочину стають не лише культурні чи історичні цінності (пам'ятки), а й природні об'єкти, наприклад, у КК Боснії

і Герцеговини. Охорона культурної спадщини за законодавством Східної Європи носить фрагментарний характер. Знищення культурної спадщини у країнах, що змінили своє законодавство після підписання міжнародних конвенцій, зазвичай карається як військовий злочин, а також як злочин проти власності. Охорона культурної спадщини здійснюється за допомогою норм кримінального права щодо охорони культурної спадщини у період збройних конфліктів, воєнного стану та у мирний час. Установлено, що більшість кримінальних кодексів країн Східної Європи містить такий склад злочину, як знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини у розділі злочини проти власності (Чорногорія, Сербія, Албанія та ін.). З'ясовано, що існують і виключення. Так, у КК Північної Македонії міститься окремий розділ, який має назву «Злочини проти культурної спадщини та природних раритетів».

На підставі аналізу основних різновидів кваліфікуючих ознак умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи встановлено, що норма ст. 298 КК України, а також більшість кваліфікованих видів такого злочину не є типовими для законодавства країн Східної Європи.

Ключові слова: кримінальне законодавство України, кримінальне законодавство країн Східної Європи, кримінальне право, кримінально-правова норма, знищення, руйнування, пошкодження, об'єкт культурної спадщини, злочин, склад злочину, кваліфікуючі ознаки, кваліфікація.

АННОТАЦІЯ

Герелюк Т.Б. Уголовно-правовая характеристика умышленного незаконного уничтожения, разрушения или повреждения объектов культурного наследия по законодательству Украины и стран Восточной Европы. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2021.

Диссертация является первым в Украине комплексным сравнительно-правовым исследованием уголовно-правовой характеристики умышленного незаконного уничтожения, разрушения или повреждения объектов культурного наследия по законодательству Украины и стран Восточной Европы. В диссертации выдвинут и обоснован ряд новых теоретических и важных в практическом смысле положений, отражающих ее научную новизну, в частности, впервые: на основе исторического анализа нормативно-правовых актов и историографических достижений выделены периоды становления уголовно-правовой охраны объектов культурного наследия

в Украине 1) имперский – начало XX ст.– 1917 г.; 2) период национально-освободительного движения – 1917–1921 гг.; 3) советский – 1921–1991 гг.; 4) современный – с 1991 года по настоящее время. К началу XX в. происходил постепенный процесс накопления материальных ценностей, созданных человечеством, а также переосмысление культуры и ее материальных форм как необходимого аспекта развития сообществ и социумов.

Установлено, что уголовное законодательство стран Восточной Европы предлагает различные подходы к определению содержания предметов правовой охраны. В этих странах такие предметы преступных посягательств, как объекты культурного наследия имеют различное наименование: памятники культуры (УК Словакии, Республики Болгария), произведения культуры (УК Албании), культурные ценности (УК Хорватии), национальные ценности (УК Литовской Республики), культурное наследие (УК Северной Македонии) и др. В некоторых странах Восточной Европы предметом исследуемого преступления становятся не только культурные или исторические ценности (памятники), но и природные объекты, например, в УК Боснии и Герцеговины. Охрана культурного наследия по законодательству Восточной Европы носит фрагментарный характер. Уничтожение культурного наследия в странах, которые изменили свое законодательство после подписания международных конвенций, обычно наказывается как военное преступление, а также как преступление против собственности. Охрана культурного наследия осуществляется с помощью норм уголовного права об охране культурного наследия в период вооруженных конфликтов, военного положения и в мирное время. Установлено, что большинство уголовных кодексов стран Восточной Европы содержат такой состав преступления, как уничтожение, разрушение или повреждение объектов культурного наследия в разделе преступления против собственности (Черногория, Сербия, Албания и др.). Выяснено, что существуют и исключения. Так, в УК Северной Македонии содержится отдельный раздел, который называется «Преступления против культурного наследия и природных раритетов».

На основании анализа основных разновидностей квалифицирующих признаков умышленного незаконного уничтожения, разрушения или повреждения объектов культурного наследия по законодательству Украины и стран Восточной Европы установлено, что норма ст. 298 УК Украины, а также большинство квалифицированных видов такого преступления не являются типичными для законодательства стран Восточной Европы.

Ключевые слова: уголовное законодательство Украины, уголовное законодательство стран Восточной Европы, уголовное право, уголовно-правовая норма, уничтожение, разрушение, повреждение, объект культурного наследия, преступление, состав преступления, квалифицирующие признаки, квалификация.

SUMMARY

Gereliuk T.B. Criminal law characterization of intentional illegal destruction, destruction or damage to cultural heritage objects under the laws of Ukraine and Eastern Europe. – The manuscript.

The dissertation for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Penal Law.– National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2021.

The thesis is the first comprehensive comparative legal study of the criminal law characteristics of the deliberate illegal destruction, destruction, or damage of cultural heritage objects under the legislation of Ukraine and Eastern European countries. The dissertation put forward and substantiated several new theoretical and important in a practical sense provision, reflecting its scientific novelty, in particular, for the first time: based on a historical analysis of normative legal acts and historiographic achievements, periods of the formation of the criminal legal protection of cultural heritage objects in Ukraine are highlighted 1) imperial – early XX – 1917; 2) the period of the national liberation movement – 1917–1921; 3) Soviet – 1921–1991; 4) modern – from 1991 to the present. By the beginning of the twentieth century, there had been a gradual process of accumulation of material values created by mankind, as well as a rethinking of culture and its material forms as a necessary aspect of the development of communities and societies.

It is established that the objective side of the analyzed crime under the criminal law of Ukraine and Eastern Europe is characterized by an alternative indication of several possible forms: 1) destruction or 2) damage or 3) demolition. In addition, the use of three forms in Art. 298 of the Criminal Code of Ukraine is superfluous. We offer the word «demolition» to exclude from the text of Part 2 of Art. 298 of the Criminal Code of Ukraine.

The criminal legislation of the countries of Eastern Europe offers different approaches to determining the content of objects of legal protection. In these countries, such objects of criminal encroachments as objects of cultural heritage have different names: cultural monuments (Criminal Code of Slovakia, Republic of Bulgaria), cultural works (Criminal Code of Albania), cultural values (Criminal Code of Croatia), national values (Criminal Code of the Republic of Lithuania), cultural heritage (Criminal Code of North Macedonia), etc. In some countries of Eastern Europe, the subject of the crime under investigation is not only cultural or historical values (monuments), but also natural objects, for example, in the Criminal Code of Bosnia and Herzegovina. Protection of cultural heritage under the legislation of Eastern Europe is fragmented. Destruction of cultural heritage in countries that changed their legislation after the signing of international conventions is usually punished as a war crime as well as a crime against property. The protection of cultural heritage is carried out with the help of the norms of criminal law on the protection of cultural heritage during armed conflicts, martial law and peacetime.

It was highlighted that under the legislation of Ukraine and most Eastern European countries, subjectively, the crime of destruction, or damage of cultural heritage sites is characterized by an intentional form of guilt. The criminal law of other Eastern European countries is characterized by the existence of a separate rule on liability for negligent damage or destruction of cultural heritage sites (Republic of Belarus).

The subject of the crime of destruction or damage of cultural heritage objects is, as a rule, a natural sane person who has reached a certain age at the time of commission the crime. On the basis of comparative legal research of qualifying features of crimes encroaching on objects of archeological and cultural heritage according to the legislation of Ukraine and the countries of Eastern Europe the qualifying features of destruction or damage of objects of cultural heritage are systematized.

The following bases (criteria) of systematization are allocated: 1) on objective signs: on the grounds of the objective side of the act (action, consequence); 2) on subjective grounds: depending on the purpose; according to the characteristics of the subject.

Based on the analysis of the main varieties of qualifying signs of deliberate illegal destruction or damage of cultural heritage objects according to the legislation of Ukraine and the countries of Eastern Europe, it was established that the norm of Art. 298 of the Criminal Code of Ukraine, as well as most of the qualified types of such crimes, are not typical for the legislation of the countries of Eastern Europe.

Keywords: criminal legislation of Ukraine, criminal legislation of the countries of Eastern Europe, criminal law, destruction, annihilation, damage, cultural heritage object, crime, corpus delicti, qualifying signs, qualifications.

Підписано до друку 25.03.2021 р. Формат 60x90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2104-07.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com